

**Повертайтесь, журавлі,
додому**

КУПИТИ

Про книгу

Роман Ніни Фіалко — це захоплива історія про становлення у житті молодії дівчини Катерини Приходько. Читачів чекають карколомні сюжетні повороти долі героїні твору, що врешті приведуть її до неочікуваного фіналу. Для широкої читацької аудиторії.

Ніна Фіалко

*Повертайтеся,
журавлі, додому*

© Видавництво "НК-Богдан"

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-7863-4

Ніна Фіалко

**ПОВЕРТАЙТЕСЬ,
ЖУРАВЛІ, ДОДОМУ**

Двері з гуркотом відчинилися і дебелий міліціонер проштовхнув Катерину до камери. В обличчя повіяло задушливим запахом людських тіл. Тьмяне світло не давало змоги розгледіти все довкола. Біля стін виднілися двоповерхові залізні ліжка, на яких лежали люди.

— Навіть вночі відпочити не дають! — обізвався жіночий прокурений голос.

— Не могла зачекати до ранку? — почувся зліва ще чийсь невдоволений голос.

Якби хтось запитав думки цієї пізньої відвідувачки, то переконався б, що навіть у найгіршому сні вона не могла уявити себе в тюрмі. Ніколи навіть на гадку не спадало, що саме може відчувати людина несподівано опинившись за її стінами. Аби не турбувати мешканців цієї оселі, Катерина, так звали дівчину, підперла стіну біля дверей, ніби боялася, що вона зараз на неї впаде. Загримів засув, двері знову відчинилися, супроводжуючий жбурнув новоприбулій ковдру і прошепотів:

— Шукай вільне місце, і не стовбич біля дверей!

Катря не встигла простягнути руки, як ковдра впала на підлогу. Тіло стало неповоротким: чи то від переляку, який вона недавно пережила, чи від холоду. Його ніби хто міцним ланцюгом зв'язав. А ще недавно воно вправно звивалося гадюкою навколо блискучого шеста, приваблюючи погляди захмелілих чоловіків. Знала, що деякі з них приходили до ресторану саме в той час, коли на сцені виступала вона. Боже! Як тепер людям в очі дивитиметься після свого необдуманого вчинку. А втім, може, й не доведеться зустрітись зі своїми шанувальниками, бо її надовго засадять за ці міцні мури, звідки люди повертаються іншими. Тієї Катрі уже не буде ніколи. Як же вона дійшла до такого життя? Але думати про те, що буде колись, зараз не могла. Тілом заволодів холод, і вона зіщулилася. Обхопила себе руками, як це робила колись у дитинстві, аби зігріти незахищені груди. Бюстгалтер залишився у слідчого, як речовий доказ.

Цього вечора на вулиці було тепло, і на роботу Катря прийшла в легкому одязі, який явно не підходив для місця, де вона зараз опинилася. Нею оволодів озноб. Зуби почали тарахкотіти, ніби камінна дробарка. Катерина гидливо підняла з підлоги ковдру і загорнулася в неї. Шукати вільне ліжко не наважилася, аби не розбудити постояльців і не викликати їхнього гніву. Підклавши частину ковдри під себе, вона присіла і заховала обличчя поміж колін. Зігріваючись власним теплом, не зогледілася, як задрімала. Пробудилася від криків, що лунали навколо. Скільки минуло часу не орієнтувалася, але від того як задеревяніли ноги — мабуть, кілька годин. Уцю ранкову пору вдома її ніхто не смів турбувати, бо вона відпочивала після трудової ночі. Почуті слова враз повернули жінку до гіркої реальності.

— Чому це наша красива теличка не захотіла на тюремному ліжку поніжитися? — прокуреним грубим голосом єхидно мовила молода жінка і ногою штовхнула новоприбулу.

— Боїться, що на твердому ложі з'являться непривабливі рубці на ніжному тілі, — вставила білявка з підпухлими очима.

У камері висів смердючий дим, ніби після пожежі. Відчуваючи на собі прискіпливі допитливі погляди, Катерина підвелась і стала наче підстрелена ворона в міні спідниці та ще зі старою обшарпаною ковдрою на плечах. Не могла зрозуміти, чого від неї хочуть ці незнайомі жінки, які також за якісь провини опинилися тут.

— Хто така, і за що потрапила до камери? — запитала інша мешканка камери, яка до цього часу не промовила жодного слова.

За загорожею було чути плескіт води. Катря здогадалася, що там вбиральня й умивальник. Звідти вийшла сільська жінка “бальзакового” віку. Вона мовчки спостерігала за тим, що відбувалося, але долучатися до розмови не поспішала.

— Катерина Приходько, — тихо мовила Катря, і в горлі застряг такий твердий згусток, що проковтнути його не було сили.

Кілька пар очей продовжували стежити за жертвою, яка вперше потрапила до виправного закладу і ще не могла змиритися з тим, що настало інше життя. Кожна з цих жінок також колись

переживали сором і каяття, поки не звиклися з новим способом існування. Співчуття до новенької не було, кожному кортіло позбиткуватися з неї. Так свого часу чинили з ними і тепер хотілося віддати частинуотриманої образи комусь іншому. За цими стінами панували свої неписані закони.

— Не так важливо — хто ти, головне, за який вчинок попалася?
— засміялася білявка.

— Я вбила людину... — пролунало, мов грім серед ясного неба. Промовивши ці страшні слова, Катря сама налякалася.

Невже вона й справді здатна на такий вчинок?

— Відступися, Марино, це не нашого поля ягода. З мокрушниками не водимося... — кинула прокуреним голосом жінка і відсторонилася від гурту. — Менше знаєш — спокійніше спиш. З виду ніби не пиячка, доглянута... Пазурі чистить, мабуть, не простий майстер. У тебе на такий манікюр грошей не вистачить. Хтось цій кішечці добре насолив, коли вона на такий вчинок спромоглася.

— Не переживай, дочко, будемо разом кантуватися, — обізвалася старша жінка, та, що видалася звичайною селянкою. Вона підійшла до новенької, взяла її за лікоть і підвела до вільного ліжка. — Мене звуть тітка Стефка, і покутую свій гріх також за вбивство. Слово то яке? Якби не я його, то він би мене вбив. Я ж лише захистила своє життя! Курки ніколи сама не зарізала, все просила того свого придурковатого Славка. Коли напивався під зав'язку, лякав, що й мені голову відітне, як тій курці. Коли б я його не випередила, то так би й сталося. Тепер мушу ще й покару нести за людину, яка нічого доброго не зробила ні для сім'ї, ні для суспільства. Але Бог милостивий. Він визначає хрест, який має нести людина, і дає силу його нести. Можна вірити в Бога-Отця Єдиного в трьох особах, можна в сатану, а можна і взагалі ні в що не вірити. Але що кожна людина народжується зі своєю написаною долею, мабуть, правда. Нашим долям захотілося бачити нас у тюрмі. Тож молися, дівчино чи жінко, і він тобі допоможе нести твою ношу. А зараз лягай на своє місце і відіспися для початку, щоб голова прояснилася для свідчень. Може, знайомого адвоката маєш, то

було б ліпше?

— Як я його звідси знайду... — розвела руками Катерина, вмощуючись на верхній полиці.

— Марина сьогодні виходить на волю, то дай номер телефону, нехай зателефонує кому треба.

Катря повідомила номер братовового мобільного телефону й попросила передати, щоб він приніс теплий одяг. Вона знала, що вже вся родина знає про її вчинок, і якщо вважатиме за потрібне, то адвоката знайде. Була не впевнена, що довгий номер мобільного телефону незнайомка запам'ятає. Та зараз не хотіла про щось думати, від неї вже майже нічого не залежало. Ноги налиті ніби свинцем, повіки злипаються, а голова хилиться до твердого клубочка, що заміняв подушку. Ніхто її більше не тривожив, і вона проспала майже до обіду. Що діялося в камері, дівчина не чула, лише пробудившись, зауважила, що немає з ними білявки і Марини. “Не обманула стара, вийшли жінки на волю, то, може, й одяг скоро передадуть”, — подумала Катря.

— Вставай, дочко, скоро обід принесуть! — гукнула сусідка, вмощуючись біля стола. Вона почистила цибулину й поклала біля крайця хліба. — Сестра мені передала, хвилюється, аби останні зуби не повипадали, — посміхнулася тітка Стефа, бурмочучи ще щось собі під ніс, чого Катерина розібрати не змогла.

Від одного вигляду камери моторошно ставало. Може, для сільської жінки великої різниці між туалетними кімнатами вдома і тут не було, а для Катрі навіть порівнювати не хотілось.

Родина Приходьків мешкала на околиці обласного центру. Мальовнича вулиця стелилася поза висотними будівлями, поодаль від міського гамору і шуму. Будиночки, мов витвори мистецтва, стояли обабіч дороги. Всі були подібні, й разом з тим відрізнялися один від одного неповторною архітектурою. Тоді коли розпочинали будівництво, існувала норма на квадратні метри для індивідуальних забудовників, і порушити її ніхто не мав права. Але на оздоблення власних осель заборони не накладали. Тому кожен господар вкладав частинку своєї душі у помешкання, в якому виховувалися його діти. Батьки Катрі

виявилися заповзятливими людьми, бо на той час швидко зуміли звести будинок і обладнати необхідними зручностями. Жили ніби в селі, а комфорт мали міський.

Від згадки про домівку в Катрі потепліло на душі. Вона вмила обличчя і вжахнулася, згадавши, що немає ні крему, ні лосьйону, щоби доглянути обличчя. Колись жінки не вживали багато кремів, а тепер не мислили себе без них і дня. Теперішня жіноча привабливість залежала також від кількості косметики, накладеної на обличчя, і від її ціни. Від різкої зміни води й умов догляду шкіра швидко втрачає колишню привабливість і грубіє. Красу, якою Бог наділив Катрю, вона шанувала. Це був неабиякий козир для неї, жінки, яка мріяла досягти успіху в житті.

— Пані Стефцю, ви вже давно тут знаходитеся? — запитала Катря, підсідаючи до столу. Хотіла сказати сидите, але вчасно спохопилася.

— Вже другий місяць, — відповіла жінка й важко зітхнула. — Маєте засудити, то судіть і відправте мене вже до тієї тюрми. Там хоч роботу якусь дають, а тут можна здуріти.

Через день проститутками заповнюють камеру, а наступного дня їх випускають. Мабуть, зиск якийсь мають, бо з мене нема чого брати. От і сиджу, чекаю вироку. Дурний же чоловік занастив своє життя і моє... — кидала слова у простір тітка Стефка, бо вони не могли долетіти до тих, кому були адресовані. Витерла засмальцьованою хустиною непрохану сльозу, що скотилася по щоці.

— Куди відішлють після суду? — поцікавилася Катерина, хотіла дізнатися чи далеко від дому доведеться строк тягнути.

— Та куди б не відправили, то далі неньки-України не потрапиш. Тюрми і в нас навчилися будувати. От як впалять великий термін, та ще якоїсь хімії на додачу, тоді молитимешся, аби Бог швидше до себе прибрав, щоби не мучитися.

— Кажуть, що якимось люди і там живуть, — хотіла підтримати сусідку Катря.

— Хіба то життя? В неволі людина не може бути щасливою. Я звикла вставати вдосвіта і йти в поле. Змалечку тяжко працювала. Та в шлюбі була нещаслива, Бог не дав мені діточок,

тому і чоловік ніби здурів. На своє недосконале мислення ніби розумію, що все повинно бути, як у людей. Раз обвінчані — мають бути й діти. А коли їх нема — порушується баланс у природі, який призводить до катаклізмів. Смішно, але катаклізмом я вважаю п'янство свого Славка.

— Хіба п'ють тільки ті, у кого немає дітей? У всьому винен Бахус.

— У кожній сім'ї свій катаклізм, — доводила своє жінка, бо іншої причини не хотіла помічати. — Або ще кажуть: нема гармонії. Тобто кожна нотка має йти одна за одною. А коли порушуються ноти — мелодія ріже вуха.

— Доступно пояснюєте... — посміхнулася Катря. — Але як же вгадати ту стежину, яка приведе до тієї гармонії? Тепер стільки спокус, і всі ніби ведуть до успіху. А захоплюєшся ними і бачиш, що робиш помилки одну за одною. Як дізнатися, чи правильну дорогу вибрав?

— У тебе батьків нема, чи порадитися не маєш з ким? Старші люди мудріші, й поганого не нарадять. Ти, мабуть, нікого не слухалася, що хибний шлях собі обрала?

— Є що розповідати, та нема чого слухати... — буркнула Катерина, почувши справедливий докір.

Вона й справді ніколи не радилася зі старшими, бо ніхто її до цього не привчав. Завжди наголошувала лише бабуня, що людина повинна покладатися лише на власні сили, але тоді, мабуть, думала, що молоді такі ж сильні, як і вона. Слухаючи мудрі слова сільської жінки, у Каті було бажання розповісти їй про свою біду. Не знала, з чого розпочати, бо й сама не могла згадати, на якому етапі життя повернуло на хибну стежку.

— А хто такий Бахус, чи як там його? Такого у Верховній Раді ніби нема, бо я майже всі прізвища депутатів знаю, — запитала Стефа.

Катря посміхнулася, але не здивувалася. За щоденною важкою працею сільське населення небагато часу приділяло вивченню якихось міфологій. Основне пізнання світу у них відбувалося через радіо й телебачення. Але там, окрім життя депутатів, нічого не висвітлювалося. Ніби й нема сорока шести мільйонів

людей у державі, є тільки важливі чотириста п'ятдесят. Ще правда там можна почути про резонансні злочини... Господи, невже і про її вчинок будуть говорити на весь світ? Сором же який!

— Бахус — божество у грецькій міфології. Ніби це йому ми маємо завдячувати, що у нашому житті з'явилося вино і все, що пов'язане з алкоголем.

— Це помічник чорта, бо я про нього не чула раніше, — зробила висновок жінка.

— Начебто ні. Йому були притаманні такі чесноти, як гумор, дотепність, розкутість, що виникали після того, як він вип'є невелику кількість вина, — продовжувала Катря, котра сама дізналася про Бахуса лише працюючи в ресторані.

— Колись такі якості були притаманні тільки "сильній половині людства".

— О, коли то було! Тепер жінки п'ють нарівні з чоловіками, — вставила своє й Стефа.

— За нестриманість, непоміркованість та нешану до нього самого, він і карає пиятством, відбираючи розум і силу волі у слабких людей.

— З того, що я від тебе почула, виходить, що ми всі слабкі?

— Мабуть, що так. Хіба ви самі ніколи не вживали вина чи горілки? — поцікавилася Катря.

— Пила і не раз, але ніколи не втрачала голови.

— От таким людям, які не зловживають, Бахус дарує гарний настрій і радість життя. А найголовніше — бажання кохати і бути коханим.

— Правду кажеш. Якби не випив, то мабуть, ніколи й не засміявся б. Жаль, що людина не знає своєї норми... Може, твій Бахус і мудрим був чоловіком, але якби не він, то мій Славко ще би до нині жив.

— Мені важко переконати вас у протилежному.

Принесли обід. Їсти багато Катря не звикла, бо берегла фігуру, постійно міряла талію, аби не з'явився зайвий сантиметр. Сусідка смачно вплітала рідкий борщ із цибулиною, а Катря ніби щось шукала в ньому. Вона любила борщ, але де б вона його не

їла, завжди порівнювала з бабусиним. Тюремний був далеко не таким смачним. Катря побовтала у ньому ложкою, і відставила миску. Каша була недосоленою і такою рідкою, що сам її вигляд вже псував апетит. Катерина помила миску і вляглася на своєму ліжку. Замоталася в заяложену ковдру і відвернулася до стіни, аби Стефа не ятрила душу запитаннями, на які їй не хотілося відповідати. Ніколи не аналізувала своїх вчинків, бо здавалося, все, що навколо неї відбувалося, було правильним. Порівнюючи з іншими родинами — їхня була одною із найблагополучніших, нічим особливим не виділялася.

Поліна Микитівна пишалася своїми дітьми та внуками.

Єдина донька Зоряна, була красунею на всю вулицю. Хлопці проходу не давали ще зі шкільної пори. Закінчивши швейне училище, дівчина вперше познайомила матір зі своїм залицяльником Романом, який недавно закінчив ветеринарний технікум і працював на місцевій звірофермі. Хлопець був скромним, але швидко переконав Зоряну вийти за нього заміж. Мати не перечила, бо в хаті давно вже не було господаря і чоловічої руки бракувало в усьому господарстві. На той час вони тримали птицю, й щороку до Паски кололи своє поросятко.

Звіроферма, де працював Роман, знаходилася за містом, але недалеко від дому. Правда, доїжджати потрібно було спеціальним автобусом, який курсував лише вранці та ввечері. Згодом і Зоряна влаштувалася на роботу до швейного цеху, що був підпорядкований звірофермі. Тут шили хутряні вироби. Зоряна відразу закохалася у свою справу, її приваблювало різноманітне хутро, якому вона надавала елегантності і вишуканості. А, може, їй тільки здавалося, що вироби були такими красивими. Адже в той час їх можна було купити тільки з рук, або по великому “блату”. Про модні фасони мова не велася, говорили лише про відповідний розмір. Виробів завжди не вистачало, тому часто доводилося перевиконувати планові показники. А це досягалося за рахунок наднормованого робочого дня, а іноді й роботи у вихідні. Зоряна та Роман були дуже заклопотані роботою, тому не вбачаючи іншого виходу, турботу про своїх дітей відразу переклали на бабуню, яка працювала вихователькою у дитячому садку. Поліна Микитівна з охотою виконувала свої обов’язки і внукам намагалася дати найкраще виховання, привчала користуватися готовим і не особливо приділяла увагу тому, як добувати статки.

У родині шанували українську культуру та звичаї. Імена для своїх дітей підбирав Роман. Хотів догодити тещі, яка напам’ять декламувала твори Т.Г. Шевченка. Зоряні не дуже сподобалося

ім'я Катерина для дочки, бо доля Кобзарєвої героїні була нещасливою. Вона пропонувала інші імена, але Роман і Поліна Микитівна дійшли спільної згоди щодо цього питання, і їй нічого не залишалося, як погодитися з ними. Внука, що знайшовся через два роки, Роман записав Тарасом і вже ні з ким не погоджував того. У родині склалося так, що теща виховувала дітей, а донька з чоловіком заробляли гроші, щоб вистачало не тільки на харчі, а й на різні забаганки. Маючи достатньо вільного часу, Поліна Микитівна записала маленьку Катрусю і на танці, і на музику, і на гімнастику.

Чужим дітям у дитсадку діставалося від неї уваги менше, бо на першому плані у їхньої виховательки спочатку була Катруся, а згодом — Тарасик.

На великій звірофермі, що славилася виробами на всю країну, Роман з дружиною знайшли “золоту жилу”, для створення власного добробуту. Він, працюючи зоотехніком, а вона — майстром з пошиття чоловічих шапок. Робота дохідна і перспективна, а підприємство, здавалося, процвітатиме ще не одну сотню літ. Адже задовольнити попит радянських людей у виробах з песця чи норки здавалося неможливим. Грошей люди мали багато, а купити було нічого. Мало що не кожна жінка мріяла до пальто про хутряний комір, а то і шапку. Робітникам звіроферми керівники часто виписували вироби за державною ціною, а перепродати їх можна було удвічі дорожче. Примхливі панянки готові були викласти і набагато більше, лиш би купити те, що їм подобалося, тому в родини Приходьків завелось багато впливових знайомих і навіть далеких родичів. Живи і радій, та щастя довго тривати не може...

Для України настали часи тяжких випробувань. У Москві відбувся державний переворот, і СРСР розвалився, мов велетень на глиняних ногах. 15 республік, 15 сестер, стали враз окремими державами. Родина Приходьків з радістю святкувала незалежність своєї країни. Збулася споконвічна мрія народу вийти зі складу Російської імперії — й збудувати свою державу. Адже у кожного холодильник повні, грошей “кури не клюють”, говори що хочеш, і нічого за те тобі не буде. Недовго раділи...

Хутра з ферми йшли до постачальників так само, а кошти за них не поверталися. Адже так повелося, що можна виробити, складувати, людям зарплати не виплачувати, і вони витримують. Та звірина ж потребувала їжі, м'яса, і не менше, як двічі на день. Раціон харчування зменшували, і звірі почали виявляти неабияку агресивність до людей. Часто перегризали слабкі ґрати в клітках і тікали. Поповзли чутки, що люди самі створювали їм умови для втечі, аби тільки не слухати їхнього скавуління. Часто утікачі опинялися в господарствах працівників ферми. Скоро розведенням хутряного звіра почало займатися майже все навколишнє населення, а ферма збанкрутувала. Вище керівництво приватизувало готові прибутки ферми, а звичайним працівникам залишили шанс вибиратися зі скрути без будь-якої допомоги. Зрештою в країні розпочалося масове безробіття.

Роман не знаходив роботи за професією, бо колгоспи розвалилися ще швидше, ніж їхня ферма, і послуг зоотехніка ніхто не потребував. Не так легко перепрофілюватися й знайти іншу посаду, до того ж безробітних ставало все більше. Всі приватні заощадження держава прибрала до своїх рук, зарплату не виплачували по кілька місяців, а навчання дітей у гуртках уже не було безкоштовним. Після кількох "гендлярських" поїздок до Польщі Роман заявив, що з чергової поїздки він скоро не повернеться, бо знайшов собі там роботу. Він, як господар дому, мусить забезпечити родину, і дати дітям гідну освіту. Зоряна зраділа рішенню чоловіка, бо це був найкращий вихід із складної матеріальної скрути. Вона продовжувала вдома шити людям шапки, а він справді не мав до чого руки прикласти. Незабаром і дитячий садочок, в якому працювала Поліна Микитівна, закрили і віддали в оренду якомусь підприємцеві. Жінку достроково випровадили на пенсію. Життя в хаті перетворилося ніби на установу, в якій вирішували проблему грошей. В холодильнику все частіше бували порожні полиці й про те, щоб відгодовувати звірину не могло бути й мови. У подібному становищі опинилися й інші родини. Про хутряні вироби уже майже ніхто не мріяв. Тільки поодинокі жінки могли дозволити собі таку розкіш, а решта турбувалися, чим нагодувати дітей і як дати їм освіту. Зелені

доларові купюри настільки заповнили голови людей, що вони тепер тільки й обговорювали — де і скільки можна заробити. Всі погляди поверталися на Захід. Але для того, щоб туди потрапити також потрібні були гроші.

Їх можна було або позичити, або заробити на батьківщині. Більшість шукачів заробітків схилилися до першого варіанту. Та Приходькам він не підходив з тієї причини, що на позичені гроші не розбагатієш. Якось увечері зайшла на бесіду сусідка Слава і повідомила Зоряні:

— Заходили до мене жінки з колишньої роботи і висловили цікаву пропозицію. Чому б нам свій товар та не завезти до Москви? Там готові вироби продаються дорожче і швидше, ніж у нашій бідній країні.

— А мене чому не запросили до своєї наради? — образилася Зоряна. — Як допомоги шукають, то пам'ятають, а як в десь гроші заробляти, то вже без мене?

— Не сип вогнем, ніхто про тебе не забув, — продовжувала спокійно сусідка. — Ти у нас бойова, гроші вмієш добре рахувати, то чому б тобі й не започаткувати цей бізнес. Укожного діти малі на руках, а твоїх мати догляне, та й вони вже давно не цицькові. На допомогу когось спровадимо, але основну відповідальність візьмеш на себе, звісно, за відповідну плату.

— Я не готова тобі щось відповісти зараз. Мушу порадитися в першу чергу з мамою, бо це на її плечі лягає турбота про дітей, а також слід переговорити з чоловіком, хоч би для годиться.

Сусідка вийшла, а Зоряна почала розмірковувати над пропозицією. Росія — не Польща, туди візи не потрібно. Продала за тиждень товар і повернулася на кілька днів додому. Діти на очах, і неньці хоч інколи допомога буде. Але як поставиться до цього мати, вона завжди наголошувала, що діти мають рости біля батьків, які й пожаліють, і насварять.

Її вони не завжди слухають, бо накричати на них ніби немає морального права.

Поліна Микитівна до повідомлення дочки поставилася стримано. Не висловила захоплення, але й не дуже протестувала. Спілкуючись зі своїми знайомими, вона давно

зауважила, що дітей тепер виховують переважно дідусі з бабусями. Діти на заробітках, як не в Італії, то в Іспанії або Португалії. Всюди потрібні робочі руки, тільки нашій країні ніхто не потрібен. Ті що біля керма, ділять підприємства, захоплюють фабрики та заводи, тому зайві свідки нікому не потрібні. Де вони наберуть робочої сили, коли все приватизують? Адже країну покидають кращі з кращих, а залишаються хворі, старі й ледачі. З ким нову Україну будуватимемо? Такі питання часто виникали у патріотично налаштованої жінки.

— Я не можу тобі заборонити, але прошу, щоб поїздки твої тривали недовго. Роман і грошей багато не заробляє, і додому не поспішає, а ще як і ти від рук відіб'єшся, то я дітям ради не дам. Не забувай, скільки мені років. Я хочу спокою, та біля вас я про нього тільки мрію, — тривожно сказала мати.

— Мамо, це ж — Москва! Я зможу бути вдома, коли захочу, і ні від яких віз та документів не залежатиму, — виправдовувалася Зоряна, пригортаючись до матері. — Хто ж мені допоможе, як не ти? Катруся дуже схожа на тебе, і мені буде жаль, якщо я не дам їй вищої освіти.

— Не знаю, не знаю... Навчається вона посередньо.

— Зате красуня яка! Знайде доброго чоловіка — й інститути їй не потрібні. Он жінки з вищою освітою по закордонах старих дідів доглядають. А за інститут можна гроші заплатити і диплом одержати, тепер гроші вирішують усе.

— Може, ти й права. Але я людина іншого виховання, і вважаю, що жінка повинна мати вищу освіту, хоча б для покращення свого інтелектуального рівня. Нормальний чоловік хоче мати біля себе не тільки тіло для забави, а й жінку, з якою завжди цікаво. Аби ти знала, як мені бракує твого батька, який рано пішов від нас. У вас свої інтереси, в онуків — свої, а я не маю з ким порадитися. Ви завжди вносите пропозиції, а вибору мені не залишаєте. Я не проти того, щоб тобі допомогти. Але, як не дай Боже, спіткає котрогось біда, то не звинувачуйте в усьому тільки мене, — застерегла мати, бо вже не раз чула на свою адресу докір: “І куди ти дивилася?”.

— Мамусю, не гнівайся. Ти ж у нас справлялася з великою

групою малюків, то чи не впораєшся з двома дітьми?

— Умовила. Але дай слово, що цей бізнес триватиме недовго.

— Обіцяю, обіцяю! — Зоряна цмокнула неньку в щоку і побігла до сусідки повідомити про згоду їхати до Москви.

Через тиждень Зоряна зі сусідчиною донькою попрямували до російської столиці. В поїзді сумки, що були напхані різноманітними хутрами, розклали на різні полиці, аби працівники таможні не звернули на них особливої уваги. Перший раз пощастило. Доїхали благополучно, зняли у знайомих помешкання. На стихійних ринках за день можна було продати кілька шкурок, але за такого збуту це така торгівля тривала б не менше місяця. За помешкання також потрібно платити, чимось харчуватися. За кілька днів потомилися і вже не раді були, що погодилися брати для збуту чужий товар. Як кажуть “шкіра вичинки не вартувала”. Залишивши компаньйонку саму на ринку, Зоряна пройшлася поміж ятками, де торгували таким же хутром, як у них. Власник однієї з них згодився подивитися на їхній товар, і покликав жінок після роботи до себе. Оглянув добрі шкірки, і запропонував місце продавця в одній із його палаток. Жінки сторгувалися за доставлений товар. Врешті сусідчина донька повезла додому вторговані гроші, а Зоряна залишилася працювати у Москві. Перед власником поставила одну умову: через кожні два-три місяці він даватиме їй тиждень-два відпустки, аби вона могла навідуватися до дітей і привозити новий товар. Чоловікові й умова сподобалася й гарна жінка, яка вміла добре і впевнено розмовляти російською мовою. За тиждень щоденної праці Зоряна показала власникові, що вміє працювати з покупцем, не вибаглива до умов, байдужа до чужих грошей. Йому останнім часом траплялися такі продавці, які отримавши за дорогу шубу гроші, зникали. А це була сума чимала. Отож, оцінивши добру вдачу нової продавщиці, перевів її до найдорожчих виробів. Крім того, сплачував їй відсотки від продажу значно більші. Така співпраця тривала понад три роки...

Життя Поліни Микитівни у цей час змінилося докорінно. Не мала змоги ні полежати, ні відпочити. Роботи було

через край. Поки принесла в хату продукти, то вже не було сили готувати страви. Клапоть городу біля хати запустила так, що він годився вже хіба для випасу сусідської корови. Діти потребували неабиякого догляду: нагодувати, одягти, допомогти виконати уроки. А ще батьківські збори, як не у Катрі, то в Тарасика. Дівчинка була настільки зайнята в різних гуртках, що залучати її ще й до домашньої роботи було б безглуздо. У вихідний вона навіть не поривалася будь-чим допомогти бабусі. Субота й неділя минали у копіткій підготовці до шкільних розважальних вечорів, в яких дівчинка завжди брала участь. Може, й не так часто ті вечори відбувалися, але бабуса не намагалася дізнатися, чи правду говорить їй онука, чи просто обманює. Звикла вірити рідним на слово. Від матері Катря вимагала все новіших і сучасніших уборів. І мати, аби загладити провину перед донькою за свою відсутність, виконувала всі забаганки. Спостерігаючи за безцеремонною поведінкою сестри, Тарасик і собі запросив модного мобільника та плеєра. Мотивуючи, що навіть менші за нього мають дорогі іграшки, а він ще не користувався навіть простою мобількою.

— А ти татові замов! Нехай він трохи розщедриться, — запропонувала Зоряна. — Моїх грошей якраз вистачає на Катрині замовлення.

— Ти що, хотіла мати дітей і не витратитися на них? Тепер дітей одягають так, ніби грошей більше ні на що не треба. Ремонту в хаті вже скільки років не було. Чи ви вважаєте, що я зі своєї мізерної пенсії наскладаю? — обізвалася Поліна Микитівна.

— Не до ремонту зараз... Он Катруся закінчує школу, тому треба збирати гроші на інститут, а потім — на помешкання для неї. Ти постійно казала, що дітям треба створювати найкращі умови. От ми й стараємося, — виправдовувалася донька перед

матір'ю.

— Ти коли останній раз біля чоловіка лежала? — раптом запитала мати і прискіпливо глипнула на доньку.

Зоряна знітилася і почервоніла. Вона й справді не пам'ятала, коли їхні з Романом приїзди збігалися. Вона здогадувалася, що він, напевне, якусь жінку має в Польщі, але не доскіпувалася, задоволена була, що бодай гроші справно привозить. Спочатку дітей доведуть до ладу, потім і самі заживуть. Але коли те ще буде? У Москві вона мала поруч себе Рубена, такого уважного і жагучого в коханні. Він поселив її до окремої квартири, сам її оплачував лише за те, що Зоряна кілька разів на місяць наварить йому українських вареників, які він полюбляє. Іноді Рубен залишався довше біля неї...

Чоловік не святий, і її менше не стане... Таке тепер життя...

— Ми ж не винні, що так життя складається...

— А я думаю, що вам подобається така безвідповідальність. Легше тицьнути гроші під ніс, ніж щодня сперечатися з дітьми. А може їм потрібна якась порада?

— А ти для чого? Нехай у тебе питають, що не зрозуміло!— аж скипіла донька.

— Я стара, і в житті багато чого вже не розумію. Для молоді тепер багато пасток розставлено, і щоб діти не потрапили до них, потрібно їм щоденно пояснювати: що добре, і що погано!

— Може тобі наймичку найняти, щоб мали з ким дискусії проводити? — лукаво посміхнулася донька.

— Ніколи не думала, що ти в мене така недалекоглядна і жорстока, — з досадою мовила Поліна Микитівна. — Ти мені обіцяла довго не тинятися по світах!

Однак не встигла мати почути відповіді на свої слова, бо заграла молодіжна мелодія, і Зоряна вхопила мобілку. Вибігла до веранди, аби ніхто не чув її розмови з Рубеном. Після недовгих перемовин, сповістила неньку, що надійшла велика партія товару, і вона мусить негайно повернутися до Москви. Попередньої розмови ніби й не було. Кожна жінка залишилася при своїй думці. А коли донька поїхала на вокзал за квитком, Поліна Микитівна розплакалася. У такому стані її застала

Катруся.

— Чому ви, бабусю, плачете? Вас хтось образив? Ви тільки скажіть, і ми йому голову скрутимо, — пригорнулася до бабці внучка.

— Це я так... — витираючи сльози фартухом, сказала

Поліна Микитівна, і взялася мити брудний посуд. — Мама від'їздить завтра...

— Вона ж мала бути вдома ще кілька днів... — розчаровано звела чорними, як шнурочок, бровенятами дівчина.

На струнку вродливу Катрусю вже давно задивлялися хлопці, й бабуня переживала, щоби засліплена чоловічою увагою дівчина, не стала жертвою власної краси. Ніжки ніби точені під нею, осина талія та високі тверді груди вабили не одного молодика. Личко гарне, з радісними світлинками в очах, губи повні. Коли бабця йшла з нею поруч, то ловила хтиві безсоромні погляди перехожих чоловіків. Катруся не могла їх не помічати. Саме час мамі поговорити з донькою про поведінку на вулиці та в школі. Та й чимало інших питань виникає у дівчини, де могла б допомогти Зоряна. Поліна Микитівна як не намагалася звернути онуку до розмови про жіночі проблеми, але ніяк не виходило. Чи занадто суворою була раніше з нею, і Катря не наважувалася розмовляти на інтимні теми, чи може була яка інша причина. Та й що вона могла розповісти дівчинці, якщо при соціалізмі на такі теми не заведено було говорити.

Катруся мала витончені риси обличчя і хвилясте волосся. Під чорними тонкими бровами світилися очі, мов два озерця, в яких, напевно, хтось втопиться одного разу, і на все життя. Та чи знайдеться достойний чоловік, який зможе оцінити цю красу? Серце у Поліни Микитівни аж заходилося від думки, що якась наволоч може насміятися над таким створінням.

Пригадалося, як минулої осені Катруся прийшла з вечірки заплакана. Зачинилася в своїй кімнаті й не хотіла ні з ким розмовляти. Тарас шепнув бабусі на вухо, що сестра закохалася в якогось Валерика. Як не спонукала бабуня її до відвертої розмови, все одно дівчина не захотіла відкрити своє серце. В цьому могла зарадити мама, але її поруч не було. Поліна

Микитівна припускала, що дівчина могла закохатися, але той плач швидше нагадував образу, а не закоханість. І чим бабуня їй могла допомогти? Після того пам'ятного вечора Катруся перестала відвідувати вечірки, і занурилася у книжки, бо незабаром випускні іспити у школі. Поліна Микитівна втішилася, що внучка з невдачі зробила правильний висновок, і взялася за науку. Ще не сказала, який фах вибиратиме, а що вступатиме до педагогічного вузу, визначилась остаточно.

Тарас займався боксом, і всю свою енергію спрямовував на накачування м'язів та накопичення сили для чергових спортивних змагань. До шкільних уроків ставився байдуже, а бабуню заспокоював, що гроші зароблятиме кулаками, а не головою. Таке твердження внука лякало Поліну Микитівну, бо навіть уяви не мала, як кулаками можна заробляти на хліб. Вона знала, що спортсмени завжди захищали честь певного колективу чи організації. А щоб ще й гроші за це мали не вірилося. Онук часто сідав з бабунею на кухні, й просив готувати такі страви, які допомагали б йому наростити м'язи. Тепер над нею часто підсміювалися, коли вона на ринку вибирала м'ясні продукти до столу.

— Нарощуй, нарощуй йому силу, швидше зуби повибиває! — сміялися, приказуючи добродійки. — Ти його краще до лопати привчай, щоб город бур'янами не заростав.

Хлопець увесь свій вільний час проводив у спортивному клубі. Добирався додому і після вечері не встигав навіть покласти голову на подушку, як поринав у глибокий сон. Уранці о сьомій годині схоплювався, ставав на ноги і натаскував себе різними вправами на свіжому повітрі. “Добре, що не байдикує з однолітками, а ділом зайнятий. Життя само розставить все на своє місце”, — так думали дорослі.

На відміну від Тараса, Катря була здібною дівчинкою. Якщо уважно слухала вчителя на уроці, то могла вдома до підручника не заглядати і наступного уроку одержати хорошу оцінку. Тому дівчина старалася засвоїти матеріал ще в школі, аби вдома не витратити часу на підготовку. До відмінників не тягнулася, а задніх пасти не хотіла. Вона знала, що інститут батьки все одно

змушені будуть оплатити, то для чого забивати голову різними теоремами та суфіксами. В класі знання не важили нічого, дівчатка одна поперед одною вихвалялися новим одягом та фірмовою косметикою, ніби не було про що говорити. “І де в безробітних людей стільки грошей береться?” — не раз запитувала подумки себе Катря. Батьки завжди тільки те й роблять що наголошують: не будеш добре вчитися — не матимеш ні гарного одягу, ні дорогої косметики. Хоча життя показувало інші приклади. Не завжди ті, хто погано вчився, погано вдягався Як підеш на вечірку, то очі розбігаються від побаченого розмаїття модних уборів. Катрі також подобалися красиві речі — і все б хотіла мати, але для цього потрібні гроші. Однак дівчина часто ловила себе на думці, що нове, недавно придбане вбрання їй швидко набридає, а молодшої сестри вона немає, якій можна було б передарувати оті речі. Дівчина мріяла колись розпочати свій бізнес і відкрити пункт прокату модного одягу, щоб кожен, хто захоче, міг часто змінювати гардероб. У хвилини своїх мрій думками Катря линула в іншу сферу діяльності, яку вона хотіла здійснити. Та коли поверталась у реальність, думала, що та мрія не для неї, краще вона стане учителем. Батьки погодилися з її педагогічним вибором і переконували, що для жінки, яка любить дітей, кращої роботи не треба. Катря й справді любила малечу і мріяла присвятити себе дітям. Вона навчилася всього потрохи і вважала, що для навчання молодших школярів цього достатньо.

На випускний вечір батьки з'їхалися в один день. Зоряна обіднім поїздом із Москви, а Роман — із Польщі автобусом. Не бачилися майже два роки, а коли зустрілися, то ніби й говорити не мали про що. По телефону завжди розмовляли про дітей, про їхні негаразди, а власними проблемами не турбували один одного. Колись щасливе подружжя відчувало холодну стіну, що постала між ними. Кожен мав свій гріх, власну провину, і до іншого великих претензій не ставив. І чоловік і жінка чекали, коли закінчиться коротка відпустка, і обоє повернуться до того життя, яке вони собі створили поодаль одне від одного.

Дітей своїх ні Роман, ні Зоряна не впізнавали. Особливо вразив

обох Тарас. Він розмірковував ніби дорослий, і батьки інтуїтивно відчували, що у його світогляді місця для них майже не залишилося. Розмова хлопця оберталася навколо тренерів та друзів по спорту, які замінили йому і батька, і матір. Катруся намагалася більше догодити мамі, бо саме від матері залежали подальші покупки для дівчини. Батьки стали тільки джерелом добробуту для дітей, і не більше.

— Ти не відчув, що ми стали чужими для дітей? — згіркотою в голосі запитала Зоряна у чоловіка.

— Ти частіше з ними зустрічаєшся і все одно відчула, то про що говорити мені... — розвів руками Роман. — Вони у нас нестерпні. Я з дітьми не можу дискутувати, бо вони майже нічого не тямлять у житті. Наші діти погано виховані, у них не вистачає терпіння вислухати нас. Сперечаються доти, поки чують власний голос. Потім махають рукою, що, мовляв, нема чого з тобою й балакати, ти все одно нічого не розумієш.

— То хто в цьому винен? Ти хочеш за один вечір довести їм те, що люди роблять роками.

Насправді Роман ніколи не задумувався над цим. Вважав, що забезпечивши дітей матеріально, свою батьківську місію він виконав до кінця. Теща не дурна жінка, і мала б з дітьми проводити часу більше й наставляти онуків на правильний шлях. Утовкмачувати в їхні голови, щоб вони поважали батьків за добробут, який ті створюють для них.

— Може, нам повернутися додому і завоювати дитячу любов? — запропонувала Зоряна і сама не повірила в те, що мовила.

— На Катрю грошей назбирали, а Тарасикові нічого не дамо? Так не чесно, — аж розхвилювався Роман. — Ти повертайся додому, а я ще трохи попрацюю...

— І що тобі з тієї Польщі? Он в Іспанії чи Італії чоловіки в два рази більше заробляють, та й у Росії в мене виходить більше, ніж у тебе. То за що ти там тримаєшся? За пані Гелену, яка вже тебе, мабуть, давно до свого ліжка заманила? — аж скипіла Зоряна. — Стільки заробити і тут вже можна, але ти перекваліфікуватися не захотів і вирішив, що крутити хвости польським коровам найкращий варіант.

— Ти ж знаєш, що до чогось іншого в мене руки не лежать, — винувато виправдовувався чоловік, і ховав очі, аби дружина не побачила там переляку. Він давно чекав від неї звинувачень, але вона або не здогадувалася про зраду раніше, або ж мала надзвичайну витримку.

Після піврічних поневірянь у Польщі на різних роботах Роман натрапив на пані Гелену, сорокарічну вдову. Її чоловік недавно загинув біля січкарні у власному господарстві. Подружжя мало свою невелику тваринницьку ферму, обслуговувало її, і з цього жило. Крім того, наймали кількох доглядачів для худоби. Але коли помер чоловік і не стало основного годувальника, пані Гелена запанікувала. Саме в цей час їй порекомендували Романа. Для неї це було великою вдачею — найняти в одній особі зоотехніка і механізатора. Згодом трохи придивилася до нього й запропонувала спільне проживання. Який чоловік відмовиться від такої пропозиції? Господиня не ревнувала Романа до дружини, бо він рідко з нею зустрічався. Також вона не перешкоджала йому допомагати своїм дітям, бо мала власних і знала, що діти потребують уваги й любові. Жінка вважала, що зрештою вони виростуть швидко і підуть на свій хліб, а чоловік залишиться біля неї. Роман своїми планами не ділився ні з ким. Колись він був і в Зоряну закоханий, але життя ставить нові випробування. Останнім часом часто ловив себе на думці, що не думає про дружину, бо поруч є інша жінка, хоч і не така вродлива, проте забезпечена. Він і справді дає мало грошей родині, бо ж частину залишає Гелені. Роман цінував у своєму теперішньому житті ще й те, що йому живеться набагато спокійніше, ніж іншим українським заробітчанами. Доглянутий, не голодний, хоч і працює від рання до смеркання. Однак чоловік навіть боявся думати над тим, чим це може закінчитися. Він і Зоряни втратити не хотів, і до Гелени вже звик. Роман усвідомлював, що повернувшись в Україну, треба розпочинати якусь справу з нуля, а в Польщі не треба перейматися нічим, за нього подбає Гелена.

— Поки не визначиться доля Тарасика, я змушений працювати за кордоном, а ти вирішуй за себе сама, — твердо сказав Роман

дружині.

— А я сидітиму і чекатиму на твої копійки! Та їх же й не вистачить на всіх. Ще невідомо, чи потрапить Катя в університет на державне відділення, чи доведеться ще за навчання платити. Без моїх грошей родині не впоратися з видатками,— переконувала Зоряна чоловіка, а, можливо, й себе.

Роман зауважив, що дружина не хоче повертатися додому, мабуть, також якогось чоловіка має в Москві. Як на свій вік вона була ще досить стрункою і привабливою. Завжди гарно укладене волосся на голові, вдало підібраний макіяж — створювали їй імідж ділової жінки. Вона завжди була розсудливою і ніколи даремно не підвищувала голос. Вміла переконувати людей, тому з неї і вийшов гарний продавець.

А оскільки вона працювала за відсотки з продажу, то з усього видно, що це у неї добре виходило. Власник задоволений, і їй непогано. Чоловік все це добре розумів. Вона могла застосувати свої здібності й в Україні, але чомусь того не сталося. Кого треба звинувачувати в цьому?

Того вечора чоловік і дружина так ні до чого й не дійшли. Відсвяткували випускний вечір, на якому потішилися своєю донечкою-красунею. Дорогу сукню Зоряна привезла їй з Москви і думала здивувати нею всіх, але коли угледіла на дівчатках плаття американські, італійські та ще невідомо звідки, то й замовкла. Чи зможуть діти самі собі заробити на такі дорогі убори, це ще було великим питанням. А те, що батьки з далеких країв не шкодували для них грошей, то факт. Мабуть, хотіли відкупитися за недодану любов і увагу до них. Під час випускного вечора Катря мало звертала уваги на батьків і більше тулилася до подруг, з якими мала скоро розлучитися.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ